

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-81>

УДК 352.07(477):06.048.6

СТРАТЕГІЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

STRATEGIC BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Томашук Інна Вікторівнадоктор філософії з економіки, доцент,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6847-3136>**Томашук Іван Олегович**аспірант,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»**Tomashuk Inna**

Vinnytsia National Agrarian University

Tomashuk Ivan

National Scientific Center «Institute of Agrarian Economy»

У дослідженні розглядаються стратегічні аспекти інноваційного розвитку територіальних громад. Акцентовується увага на тому, що громадяни є основним стимулятором економічної активності громади, формуючи перспективи економічних трансформацій. Зазначається, що розвиток підприємництва визначає економічний прогрес громади. Підкреслюється, що успішність підприємництва залежить від сприятливого бізнес-клімату, комфорту і стабільності бізнес-середовища, а також очікувань підприємств. Висвітлено, що підприємництво є основним каталізатором змін в громаді, виступаючи ключовим учасником у процесі територіальних трансформацій. Підкреслюється, що умови для розвитку підприємництва є непрямим показником рівня життя громади. Досліджено загальні принципи стратегічних основ розвитку територіальних громад, що включають визначення конкретних, вимірюваних та досяжних цілей, які відображають бажання громади до просування в розвитку. Особливий акцент робиться на позитивному впливі від розвитку інноваційно-інтегрованих структур для ключових учасників територіальних громад, що враховує забезпечення збалансованого економічного зростання на інноваційних засадах. Висвітлено основні аспекти стратегій інноваційного розвитку територіальних громад, які базуються на формуванні інфраструктури для інновацій, що сприятиме створенню технологічних парків, інноваційних центрів та бізнес-інкубаторів для сприяння співпраці між підприємствами, дослідницькими установами та вищими навчальними закладами. Запропоновано модель управління стратегічним розвитком територіальних громад, яка включає в себе проведення SWOT-аналізу, спрямованого на виявлення сильних та слабких сторін громади, можливостей та загроз. Відзначено, що роль планування в системі місцевого самоврядування сьогодні зазнає суттєвих змін, перетворюючись у засіб підвищення конкурентоспроможності територіальних громад та об'єднання учасників розвитку навколо нових цінностей та довгострокових пріоритетів. Підкреслено, що стратегічне планування стає необхідною умовою для прогресивної та сталої діяльності у місцевому розвитку громад, яке ґрунтується на раціональному використанні ресурсів та розвитку місцевих факторів конкурентних переваг, включаючи креативність, без зайвих втрат ресурсів і забезпечення достатньої продуктивності. Зазначається, що стратегічне планування включає глибокий аналіз ситуації, вивчення зовнішнього середовища території та її внутрішнього потенціалу, аналіз проблем громади, обґрунтування бачення розвитку та оцінку можливих стратегічних альтернатив. Зроблено висновок, що сучасна модель економічного розвитку на місцевому рівні ґрунтується на капіталі знань та інтелекті, об'єднуючи триаду понять «глобалізація – інновації – конкурентоспроможність території».

Ключові слова: територіальні громади, стратегічний розвиток, інновації, реформування, децентралізація, перспективи, фінансова стійкість, технології, управління.

The article examines the strategic foundations of innovative development of territorial communities. It is emphasized that people are the main engine of the community's productive capacity, which determines the perspective of economic changes. It is indicated that the economic development of the community is ensured by

the development of entrepreneurship. It is noted that the level of entrepreneurship development depends on the favorable business climate, comfort and stability of the business environment, as well as business expectations. It is indicated that business is the engine of development, the main «player» in the process of changes in the territory of the community. It is emphasized that the conditions for business development are an indirect indicator of the community's standard of living. The general principles of the strategic foundations of the development of territorial communities, which include the establishment of specific, measurable and achievable goals that reflect the community's aspirations for development, have been studied. The positive effect of the development of innovative integrated structures for the main stakeholders of territorial communities, which takes into account the provision of a balanced development of the economy on an innovative basis, is emphasized. The main aspects of strategies for the innovative development of territorial communities, based on the creation of infrastructure for innovation, which will ensure the development of technology parks, innovation centers and business incubators to promote cooperation between enterprises, research institutions and higher education institutions, are presented. A management model for the strategic development of territorial communities is proposed, which involves conducting a SWOT analysis: identifying the strengths and weaknesses of local communities, opportunities and threats. It is indicated that today the role of planning in the local government system is changing significantly, which is increasingly becoming a tool for increasing the competitiveness of the territorial community, a means of uniting development participants around new values and long-term priorities. It is emphasized that strategic planning is a necessary condition for ensuring that local development activities in communities are progressive, sustainable, based on the rational use of resources and develop local factors of competitive advantages (creativity) without excessive loss of resources and are as productive as possible. It is noted that strategic planning involves an in-depth study of the situation, analysis of the external environment of the territory and its internal potential, study of community problems, justification of the vision of development and evaluation of possible strategic alternatives. It was concluded that the modern model of local economic development is based on the capital of knowledge and intelligence and connects the triad of concepts «globalization – innovation – competitiveness of the territory».

Keywords: territorial communities, strategic development, innovations, reforms, decentralization, prospects, financial stability, technologies, management.

Постановка проблеми. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, яка була впроваджена на основі децентралізації, спрямована на створення сучасної системи місцевого самоврядування. Ця система ґрунтується на принципах інноваційного розвитку і відповідає європейським цінностям.

У той же час існує низка проблем, які вимагають вирішення через посилення здатності та ефективності місцевого самоврядування. Необхідно завершити процес об'єднання територіальних громад, вирішити протиріччя в реалізації політики розвитку та впровадити додаткові механізми для прискорення соціально-економічного розвитку [10]. При цьому слід враховувати інноваційний потенціал регіонів, їх конкурентні переваги та стратегічне бачення розвитку.

Впровадження новаторських технологій визнається важливим кроком для підвищення продуктивності та поліпшення якості життя в громадах. Однак процеси інновацій можуть протікати нерівномірно, що може спричинити виникнення довготривалих проблем у сфері соціальної нерівності, які потребують вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти регулювання розвитку територіальних громад в умовах інноваційного розвитку економіки та децентралізації

процесів управління є предметом наукових досліджень багатьох учених, економістів, політичних діячів, очільників владних структур, зокрема: І. Гончарук [3–4], М. Бурдяк [1], Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко [2], А. Дарковіч, М. Савісько [6], А. Мокій, Н. Павліха, Н. Науменко, О. Дацко [9], Д. Олійник [10–11], І. Tomashuk [14], І. Чикаренко [15–16] та ін.

У своєму дослідженні М. Гончаренко підкреслює, що реформа децентралізації основним чином проявилася у зміцненні фінансової основи місцевого самоврядування. Д. Олійник вказує на те, що одним із ключових принципів та механізмів функціонування органів самоврядування, закріплених у Європейській хартії, є децентралізація влади та застосування принципу субсидіарності на рівні територіальних громад. Розглянуті сучасні моделі та сценарії інноваційного розвитку територіальних громад у контексті переходу до Четвертої промислової революції (4IR або Індустрія 4.0), і запропоновані можливі сценарії для України.

За висловами В. Зайченка, основним завданням громади та її самоврядних органів є забезпечення соціально-економічного розвитку території, що включає в себе підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, економічного потенціалу та рівня життя громадян. Водночас, ефективна

реалізація реформи децентралізації в Україні потребує більш глибокого вивчення стратегічних планів інноваційного розвитку для спроможних територіальних громад.

Формування цілей статті. Мета статті полягає у розгляді основних проблем та перспектив використання стратегічних новітніх інноваційних технологій у розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційний розвиток територіальної громади означає перехід громади на новий рівень економічного управління, спрямований на досягнення соціальних, економічних та екологічних результатів, встановлення високих (передових) темпів поліпшення рівня життя та його якості для всіх членів громади.

Одночасно з цим, це забезпечення здатності управління «реагувати» на сучасні вимоги інноваційного розвитку територіальних громад (впливу системових чинників зовнішнього середовища) та досягати, використовуючи концептуально-методологічні та інструментально-прикладні засоби, визначених стратегічних орієнтирів. Ці рекомендації включають: адміністрування розвитком на основі програмно-цільового управління, спрямованого на конкурентоспроможність; розвинену ринково-підприємницьку та інноваційну інфраструктуру; партнерство громад та

взаємодію в тріаді «влада-бізнес-громада»; участь громадян в управлінні; високу якість і доступність державних послуг [15]; надійний захист прав споживачів і виробників; регулярне оцінювання громадянами якості діяльності влади; відкритість влади; розвинуту систему управління, стратегічне мислення та організаційну культуру.

Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад мають свої особливості. Термін «стратегічні основи» вказує на основоположні принципи, цілі та напрямки, які лежать в основі стратегії чого-небудь, будь то організація, проєкт, держава або інший суб'єкт діяльності. Стратегічні основи визначають рамки та загальні принципи, за якими буде реалізовуватися стратегічне планування та впровадження стратегії. У контексті територіальних громад або інших соціально-економічних систем стратегічні основи включають в себе своєрідні принципи (табл. 1).

Стратегічні основи виступають як орієнтир для прийняття рішень та визначають основні принципи, за якими буде відбуватися розвиток та управління територіальною громадою чи будь-яким іншим соціально-економічним об'єктом.

Інноваційний прогрес території (такої як країна, регіон, район, громада і т. д.) залежить від впливу різноманітних об'єктивних

Таблиця 1

Загальні принципи стратегічних основ розвитку територіальних громад

№	Назва складової	Сутнісна характеристика
1	<i>Місія та візія</i>	• Місія визначає основне призначення та цілі громади, а візія визначає зображення майбутнього стану, якого громада прагне досягти.
2	Цілі та завдання	• Встановлення конкретних, вимірюваних та досяжних цілей, які відображають прагнення громади до розвитку.
3	<i>Своєрідність і конкурентні переваги</i>	• Визначення унікальних характеристик та переваг, які вирізняють громаду від інших та можуть стати основою для розвитку.
4	<i>Стратегічні пріоритети</i>	• Встановлення ключових напрямків або пріоритетних сфер розвитку, які є стратегічно важливими для досягнення місії та цілей.
5	<i>Аналіз SWOT</i>	• Оцінка внутрішніх сильних та слабких сторін громади, а також зовнішніх можливостей та загроз, щоб визначити стратегічні можливості та виклики.
6	<i>Участь зацікавлених сторін</i>	• Залучення громадян, бізнесу, громадських організацій та інших зацікавлених сторін до формулювання та впровадження стратегії.
7	<i>Фінансове планування</i>	• Визначення фінансових ресурсів та механізмів їх залучення для втілення стратегії.
8	<i>Моніторинг та оцінка</i>	• Розробка системи моніторингу та оцінки для визначення ефективності стратегії та внесення необхідних коригувань.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

чинників, таких як географічний та демографічний потенціал, наявність природних, робочих, інтелектуальних та інших ресурсів, а також особливостей і тенденцій розвитку як державних інституцій, так і підприємств [16]. Ці чинники виступають як довгострокові визначники еволюції створення інноваційних систем, кожна з яких має власні характеристики та структуру (конфігурацію складових елементів) і забезпечує стабільність інституційної взаємодії шляхом реалізації унікальної моделі інноваційного розвитку.

Сучасні інноваційні технології, такі як хмарні технології, сучасні методи збору та аналізу великих обсягів даних (Big Data), краудсорсинг, технології криптовалюти та Blockchain, безпілотні автомобілі і т. д., значно змінюють структуру різних галузей економіки. Ці технології визначають Четверту промислову революцію (Industry 4.0), яка полягає в широкому впровадженні кіберфізичних сис-

тем у виробництво, знищенні меж між фізичною, цифровою та біологічною сферами та виникненні зовсім нового типу промислового виробництва, що базується на обробці великої кількості даних для реалізації повної автоматизації та впровадження новітніх науково-технічних досягнень у технологічні процеси. Передбачається, що ці кіберфізичні системи об'єднуються в саморегульовану мережу, спілкуючись одна з одною в режимі реального часу та сприяючи радикально новим способам взаємодії для створення додаткової вартості [11]. Таблиця 2 наводить данні щодо інноваційної активності промислових підприємств Вінницької області за період з 2007 по 2019 роки, які вказують на неоднозначні тенденції у цьому напрямку.

Впровадження соціально-економічних реформ у державі та зміна підходів до формування регіональної політики в контексті активізації євроінтеграційних процесів та поши-

Таблиця 2

Інноваційна активність промислових підприємств Вінницької обл., 2007–2019 рр.

Роки	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями	Загальна сума витрат	У тому числі за напрямками					
			Дослідження і розробки	у тому числі		Придбання інших зовнішніх знань	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	інші витрати
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
%		тис. грн.						
2007	23,9	355336,6	8492,4	6344,8	2147,6	379,9	340971,0	5493,3
2008	16,2	133751,2	18832,9	16914,0	1918,9	326,7	111664,9	2926,7
2009	12,2	336997,4	3080,5	776,9	2303,6	2865,1	329188,0	1863,8
2010	14,7	90085,0	1943,3	1617,8	325,5	486,9	79227,4	8427,4
2011	15,8	44481,4	2470,8	2099,2	371,6	19,6	40745,8	1245,2
2012	18,0	419277,6	2440,5	1509,3	931,2	63,6	347900,6	68872,9
2013	19,4	694945,9	1782,7	988,5	794,2	156,3	690543,6	2463,3
2014	14,2	796493,5	1073,0	931,9	141,1	115,7	788728,3	6576,5
2015 ¹	14,7	575261,6	2398,5	2184,2	214,3	–	554508,2	18354,9
2017 ^{1,2}	15,4	100437,3	3820,7	1640,2	2180,5	352,8	92087,9	4175,9
2019 ^{1,2}	15,4	832193,5	17150,4	12380,1	4770,3	156,9	814241,9	644,3

Примітка: ¹ Починаючи з 2015 року, безпосереднє порівняння даних з аналогічними даними попередніх років є некоректним у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства.

² Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки», починаючи з 2015 року.

Джерело: сформовано на основі [12]

рення концепції Інтернет речей (Internet of Things, IoT) як простору, в якому відбувається інтеграція реального та віртуального світів, призвели до потреби концентрувати ресурси на основних прогностичних моделях та сценаріях, які матимуть системний довгостроковий вплив на сталий та інноваційний розвиток територіальних громад [11]. Таблиця 3 містить характеристики позитивного впливу розвитку інноваційно-інтегрованих структур для основних учасників територіальних громад.

Територіальні громади, які є власниками та управлінцями комунального майна, визначаються законом як суб'єкти, що мають конкретні права та обов'язки у відношенні до його управління. Крім того, вони володіють іншими правами як учасники місцевого самоврядування, відповідно до Конституції України та Європей-

ської хартії місцевого самоврядування, в рамках чинного законодавства України.

Можна представити територіальну громаду як сталу та живу систему, що характеризується постійним функціонуванням трьох обов'язкових компонентів: населення, ресурси для їхнього життя та розвитку, інституції, що забезпечують взаємодію членів територіальної громади між собою, а також взаємодію з державними ресурсами, якими користується ця громада (формула 1):

$$T = F(H; R; I), \quad (1)$$

де: T – територіальна громада; H – жителі цієї територіальної громади; R – ресурси територіальної громади; I – інститути територіальної громади.

При критично низькому рівні будь-якого із цих показників, територіальна громада

Таблиця 3

Позитивний ефект від розвитку інноваційно-інтегрованих структур для основних стейкхолдерів

Держава	Територіальна громада	Бізнес-структури	Інвестори	Освітні і наукові установи
I	II	III	IV	V
<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення рівноважного економічного росту на основі інновацій. • Підвищення доходів державного бюджету. • Стабілізація соціально-економічної обстановки в країні. • Мінімізація нерівностей у територіальному розвитку. • Перебудова національної економіки за допомогою надання переваг найбільш перспективним галузям і секторам. 	<ul style="list-style-type: none"> • Комплексне урахування особливостей територіального економічного та соціального розвитку. • Збільшення доходів місцевих бюджетів. • Ефективне використання ресурсного потенціалу території. • Розвиток інноваційної інфраструктури регіонів. • Вирішення актуальних соціально-економічних та екологічних проблем території. • Впровадження сучасного підходу (smart-підходу) в організацію та управління. 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення активності та ефективності підприємницької діяльності. • Забезпечення стійкості та фінансової платоспроможності. • Розширення платоспроможного попиту на вироблену продукцію. • Оптимізація використання наявних ресурсів. • Стабілізація персоналу та кадрового складу. • Підвищення конкурентоспроможності товарів, робіт і послуг. • Розширення можливостей для регіональної та міжнародної співпраці. • Збільшення можливостей для експорту виробленої продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> • Мінімізація ризиків у реалізації інвестиційних проєктів. • Підвищення рентабельності вкладених інвестиційних ресурсів. • Скорочення періоду окупності інвестицій. • Забезпечення прозорості інвестиційної політики. • Підвищення впевненості у стабільності зовнішніх факторів інвестиційного середовища. • Можливість виявлення найбільш перспективних інвестиційних програм і проєктів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Підвищення якості освітньої і наукової діяльності шляхом залучення до складу інноваційно-інтегрованих структур. • Створення умов для комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок. • Розвиток ринку інтелектуальної власності. • Можливості використання сучасної матеріально-технічної бази для навчання і проведення наукових досліджень.

Джерело: сформовано на основі [7]

припиняє своє існування. У зв'язку з цим, протягом свого існування, територіальна громада повинна забезпечувати відтворення цих показників як за кількісними, так і за якісними параметрами, адаптуючись до змінюючихся умов і впроваджуючи інновації (див. рис. 1) [9].

Слід відзначити, що необхідною умовою для інноваційного розвитку є наявність інноваційної інфраструктури, інноваційних ресурсів та інноваційних процесів, які разом складають інноваційний потенціал території і формують основу інноваційної системи. При цьому ключовими елементами інноваційної системи, а отже і інноваційного розвитку, повинні бути такі аспекти, як знання, інформація, досвід, належна інноваційна культура, відповідне нормативно-правове та інституційне забезпечення [16]. У сукупності вони визначають достатність умов для інноваційного розвитку та формують цілісне уявлення про предмет і об'єкт дослідження.

Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад включають в себе комплекс заходів та політичних рішень, спрямованих на стимулювання інноваційного потенціалу, підвищення конкурентоспроможності та покращення якості життя населення на місцевому рівні (табл. 4).

Впровадження цих стратегій вимагає комплексного підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін для досягнення стійкого інноваційного розвитку територіальних громад. Модель управління стратегічним розвитком територіальних громад зображена на рис. 2.

На сучасному етапі розвитку визнається, що створення центрів компетенції, поліпшення бізнес-клімату та впровадження інноваційних ідей у територіальних громадах є стратегічним завданням, для вирішення якого необхідно впроваджувати системні економічні рішення, орієнтовані на найкращі практики Європи та світу. Ці практики включають політичні компоненти, процеси, методології та інструменти, спрямовані на підтримку доступу в інформаційному середовищі на основі моделі взаємодії відкритих систем (OSI) та визначають мережеві зв'язки з іншими системами [11].

Необхідність формування єдиного цифрового ринку капіталу та ринку побутових послуг у територіальних громадах вимагає термінового перегляду існуючих стандартних рішень для сприяння новим бізнес-моделям, програмам та процесам, заснованим на стартапах із захищеними комунікаційними платформами та використанням регуляторних технологій (RegTech) [1; 11].

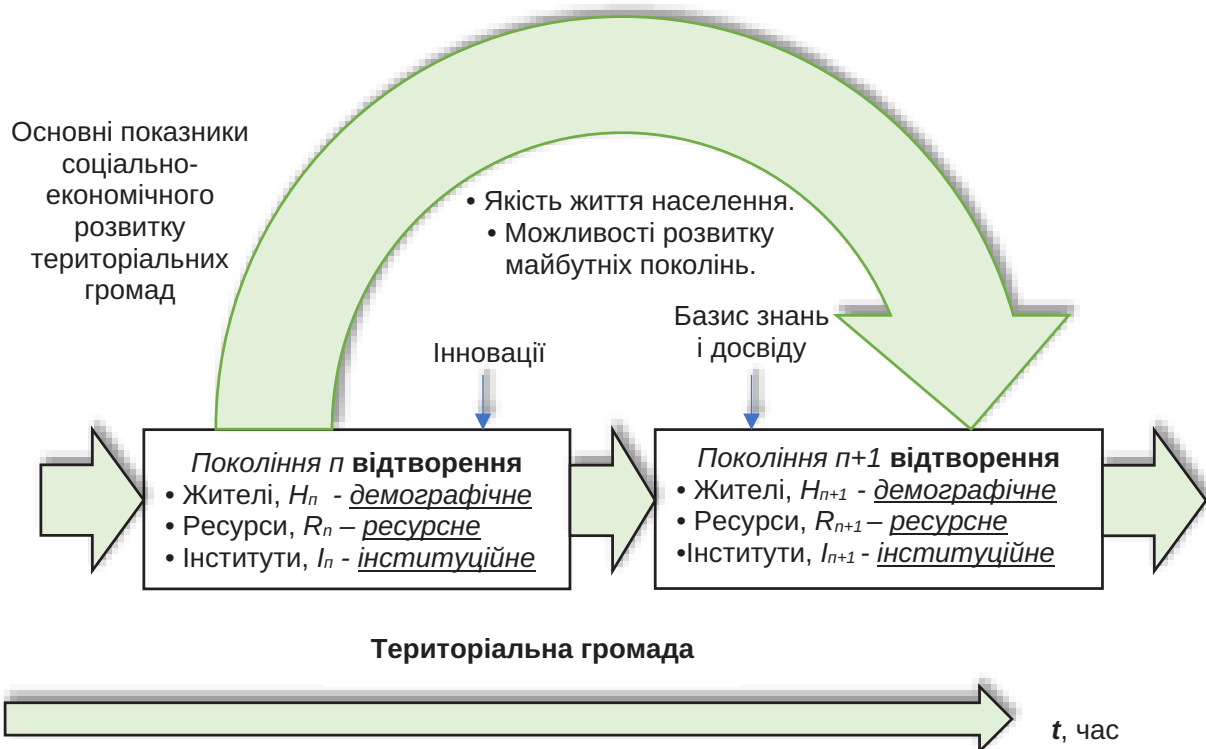

Рис. 1. Структурна схема автопоезису територіальної громади
Джерело: сформовано на основі [9]

Таблиця 4

Основні аспекти стратегій інноваційного розвитку територіальних громад

№	Назва складової стратегії інноваційного розвитку	Сутнісна характеристика
1	Створення інфраструктури для інновацій	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток технологічних парків, інноваційних центрів та бізнес-інкубаторів для сприяння співпраці між підприємствами, дослідницькими установами та вищими навчальними закладами. Забезпечення доступу до сучасних технологій та інфраструктури для малих та середніх підприємств.
2	Розвиток людського капіталу	<ul style="list-style-type: none"> Підтримка системи освіти та навчання, орієнтованої на розвиток навичок, необхідних для інноваційного середовища. Залучення та утримання висококваліфікованих фахівців на місцевому рівні.
3	Створення сприятливого бізнес-середовища	<ul style="list-style-type: none"> Зниження бюрократичних бар'єрів та спрощення процедур для бізнесу. Розробка фіскальних стимулів та інших інструментів для підтримки інноваційних підприємств.
4	Фінансова підтримка інновацій	<ul style="list-style-type: none"> Створення фондів підтримки інновацій та ризикового капіталу на рівні територіальних громад. Залучення інвестицій через партнерства з приватним сектором та міжнародними фінансовими інституціями.
5	Розвиток інноваційних галузей	<ul style="list-style-type: none"> Визначення пріоритетних напрямків для розвитку інновацій та створення класів індустрій для залучення нових інвестицій та технологій.
6	Стимулювання інновацій у сфері громадських послуг	<ul style="list-style-type: none"> Застосування інформаційних технологій для покращення якості та ефективності громадських послуг. Залучення громадян до інноваційних процесів управління та розвитку.
7	Створення мереж і партнерств	<ul style="list-style-type: none"> Розвиток партнерств з бізнес-середовищем, громадським сектором, науково-дослідними установами та іншими зацікавленими сторонами для спільного розв'язання інноваційних завдань.

Джерело: сформовано за результатами дослідження

Ці технології спрямовані на використання розподілених ресурсів, об'єднання внутрішніх і зовнішніх мереж у всіх секторах економіки та їх ідентифікацію на базі механізму комерціалізації інтелектуальної власності мережевої інфраструктури на ринку цифрових активів. Це є основою для створення цифрової економіки майбутнього шляхом нетарифного підходу.

На сьогоднішній день стратегія державної політики України у сфері місцевого самоврядування ґрунтується на урахуванні потреб та інтересів населення територіальних громад. Ця стратегія передбачає децентралізацію влади, що означає передачу значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності від органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування. Процес

децентралізації в Україні розділений на два етапи: перший етап – 2014–2018 роки, другий – 2019–2021 роки [8]. Визнані експерти вважають децентралізацію найважливішою реформою управління в Україні. Проте існує ряд інституційних ризиків, які можуть перешкодити досягненню очікуваних ефектів [9]. Для успішної реалізації децентралізації необхідно, перш за все, забезпечити систематичний контроль за дотриманням місцевими громадами їхніх прав на володіння та користування комунальними ресурсами, а також впровадити інституційні засади їхнього розвитку, враховуючи необхідність інноваційної капіталізації. Процес інноваційного розвитку територіальних громад представлено на рис. 3.

Децентралізаційні реформи в основному підсилили фінансову базу місцевого само-

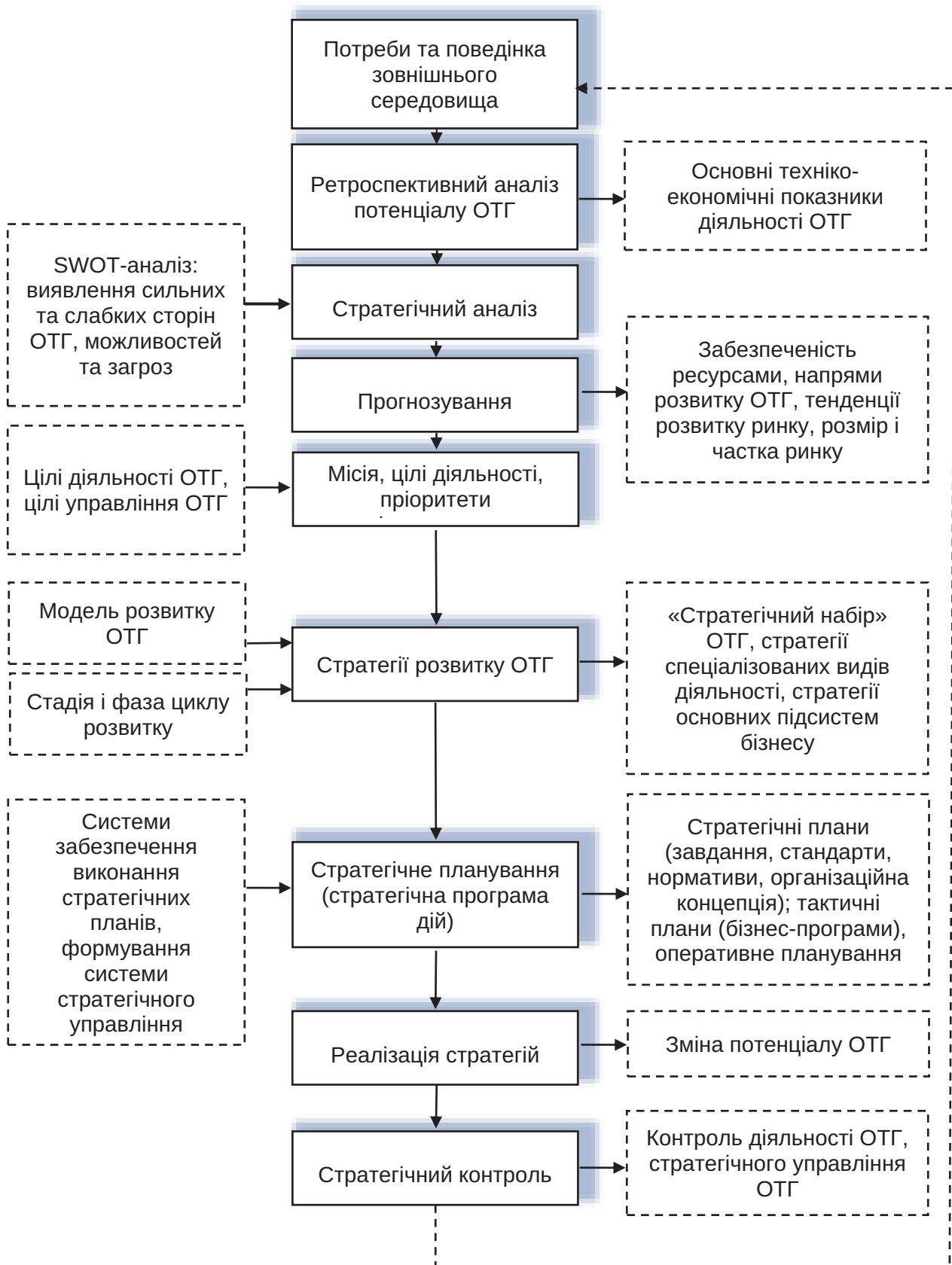

Рис. 2. Модель управління стратегічним розвитком територіальних громад

Джерело: сформовано та доповнено за результатами дослідження

врядування. Проте в Україні існують невеликі громади, які все ще не мають достатнього ресурсного потенціалу для виконання своїх повноважень та забезпечення сталого розвитку. Для реалізації проєктів соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) доступні різні фінансові інструменти. Місцева влада може залучати кредитні ресурси для фінансування розвитку громад. Хоча кредитні ресурси для фінансування місцевого соціально-економічного розвитку мають численні потенційні переваги, вони також приносять значні ризики, такі як можливе невиконання проєктів, збільшення боргового навантаження на місцеві бюджети, зменшення фінансування поточних видатків, а також вимагають певних зусиль при підготовці відповідної документації [5].

Одним з окремих джерел фінансування місцевого соціально-економічного розвитку є надання грантових коштів. В сучасній Україні грантові ресурси часто визначаються як ключовий фінансовий інструмент для підтримки різноманітних проєктів у сфері місцевого розвитку. Таблиця 5 містить інформацію про динаміку витрат на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт у Вінницькій області протягом періоду з 2010 по 2020 рік. Значна перевага належить здійснення зде-

більшого фундаментальних наукових досліджень. Таблиця 6 надає дані про джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у Вінницькій області в період з 2007 по 2019 рік, де переважають використання виключно власних коштів.

За даними експертів Центру соціологічних досліджень, вивчення децентралізації та регіонального розвитку KSE Institute, частка власних надходжень в загальному обсязі доходів територіальних громад позитивно корелює з готовністю (preparedness) окремих громад до стресів війни. При цьому підкреслюється, що позитивний вплив на готовність до складних, багатовимірних потрясінь має не загальний розмір власного доходу на душу населення, а низька залежність від субсидій та дотацій з державного бюджету [6]. На думку експертів, цей показник відображає здатність громади мобілізувати фінансові ресурси за рахунок різних місцевих податків, зборів та інших джерел, що робить її фінансово незалежною, а отже, автономною та ефективною в бюджетній системі.

Децентралізація призвела до переходу від планування, орієнтованого на державу, до залучення місцевих зацікавлених сторін. Ці процеси ні в якому разі не можна обмежувати чи зупиняти [6; 14].

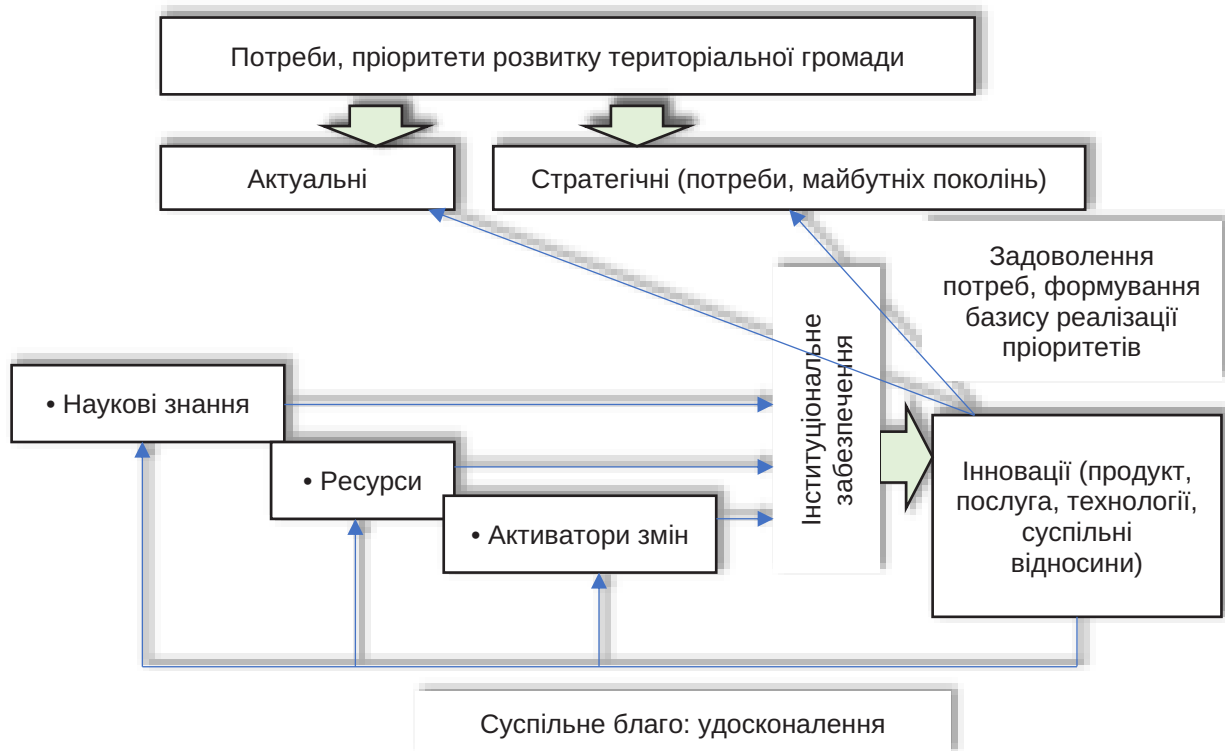

Рис. 3. Інноваційний процес територіальних громад

Джерело: сформовано на основі [9]

Таблиця 5

**Витрати на виконання наукових досліджень і розробок за видами робіт
у Вінницькій обл., 2010–2020 рр., тис. грн.**

Роки	Витрати на виконання наукових досліджень і розробок – усього, тис. грн	У тому числі на виконання					
		фундаментальних наукових досліджень		прикладних наукових досліджень		науково-технічних (експериментальних) розробок	
		тис. грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок	тис. грн	у % до загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок
2010 ¹	44168,8	8900,7	20,1	11950,2	27,1	23317,9	52,8
2011 ¹	37772,3	8918,7	23,6	10478,4	27,7	18375,2	48,7
2012 ¹	37226,6	16576,3	44,5	7737,3	20,8	12913,0	34,7
2013 ¹	28986,4	14400,2	49,7	7658,6	26,4	6927,6	23,9
2014 ¹	33182,5	14148,6	42,7	9966,3	30,0	9067,6	27,3
2015 ¹	26912,9	13677,0	50,8	8699,4	32,3	4536,5	16,9
2016	39473,3	19563,8	49,6	11052,4	28,0	8857,1	22,4
2017	44803,0	13625,1	30,4	22226,3	49,6	8951,6	20,0
2018	49084,5	22419,6	45,7	15498,6	31,6	11166,3	22,7
2019	39618,3	17164,5	43,3	17757,5	44,8	4696,3	11,8
2020	50756,2	27087,1	53,4	к	к	к	к
Відхилення 2019 (+/-) 2010							
Х	-4550,5	8263,8	23,2	5807,3	17,7	-18621,6	-41

Примітка: ¹ Дані за 2010–2015 роки перераховано без урахування витрат на виконання науково-технічних послуг.

Джерело: сформовано на основі [12]

В Україні неможливо застосувати універсальну модель інноваційного регіонального розвитку. Це частково пов'язано з тим, що в Україні не існує універсальної моделі інноваційного регіонального розвитку, оскільки враховуються відмінності в регіональній економічній структурі, спеціалізації та компетенціях у сферах досліджень, технологічного розвитку, інновацій та знань [8]. Методологія досягнення стратегічних цілей територіальних громад відображена на рисунку 4.

Програма цифрового переходу до інноваційного розвитку територіальних громад в першу чергу повинна включати такі аспекти: забезпечення широкого доступу до мережі; підтримку розвитку цифрових інновацій; прискорення інновацій у сфері мобільних фінансових служб, електронної комерції та суміжних галузей; підвищення довіри та безпеки в цифровій економіці, а також цифровізації

промисловості [11]. Створення цифрових галузевих платформ та їх адаптація до ринкових реалій є ключовим процесом для забезпечення необхідного масштабу та охоплення національних та регіональних ініціатив у сфері цифрової трансформації промисловості та бізнесу.

Європейська стратегія інтелектуального, сталого та інклюзивного розвитку до 2020 року проголошує реалізацію цілей як спільний інтерес на основі трьох взаємодоповнюючих пріоритетів економічної політики:

- розумне зростання: економічний розвиток на основі знань та інновацій;
- сталий розвиток: сприяння більш ресурсозберігаючій, зеленій та конкурентоспроможній економіці;
- інклюзивне зростання: стимулювання економіки зайнятості населення, забезпечення соціальної та територіальної єдності [3; 11].

Таблиця 6

**Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств
у Вінницькій обл., 2007–2019 рр., тис. грн.**

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів			
		власних	вітчизняних інвесторів	іноземних інвесторів	інші джерела
2007	355336,6	168803,7	90,2	78828,9	107613,8
2008	133751,2	111862,7	–	–	21264,5
2009	336997,4	230715,9	–	–	106281,5
2010	90085,0	88465,0	–	–	1620,0
2011	44481,4	44281,4	–	–	200,0
2012	419277,6	418454,4	–	–	823,2
2013	694945,9	661107,4	–	–	33838,5
2014	796493,5	787353,8	–	–	9139,7
2015 ¹	575261,6	575261,6	–	–	–
2017 ²	100437,3	97322,2	115,1	–	3000,0
2019 ²	832193,5	832193,5	–	–	–

Примітка: ¹ Починаючи з 2015 року, безпосереднє порівняння даних з аналогічними даними попередніх років є некоректним у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства.

² Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з «річної» на «один раз на два роки», починаючи з 2015 року.

Джерело: сформовано на основі [12]

Серед критеріїв оцінки результативності реалізації проектів інноваційного розвитку територій виокремлюють фінансово-економічний, соціальний, екологічний, науково-технічний та ресурсний показники. У контексті розвитку територіальних громад основною метою впровадження інновацій завжди є забезпечення благополуччя людей, задоволення їх потреб та створення умов для розвитку, незалежно від сфери впровадження інновацій [8; 13]. Таким чином, при виборі вектору інноваційного розвитку органи державного управління повинні спрямовувати свої зусилля, спочатку враховуючи термінові соціальні потреби мешканців даного населеного пункту, а вже потім враховуючи можливості отримання фінансового прибутку.

Рекомендації щодо різних аспектів формування економіки територіальних громад, зокрема щодо бізнес-середовища, інновацій, функціонування єдиного ринку, енергетики/зміни клімату тощо, визначені у програмах національних реформ та ґрунтуються на інтегрованих керівних принципах (IGs), які становлять основу загальних керівних принципів економічної політики ЄС (BEPGs50). Основні складові цих принципів включають поліпшення інвестиційного середовища, про-

ведення структурних реформ, утворення єдиного інтегрованого цифрового ринку та сприяння створенню робочих місць шляхом зменшення бар'єрів для розвитку бізнесу та підприємництва. Ці принципи реалізуються через визначені в ЄС ініціативи щодо клімату, енергії та мобільності (ефективне використання ресурсів), цифрового суспільства, інноваційності (удосконалення рамкових угод та доступ до фінансування досліджень), працевлаштування та навички, освіти, конкурентоспроможності та боротьби з бідністю [11]. Ці цілі сталого розвитку на національному рівні та загальний стратегічний погляд на економічний розвиток до 2030 року нині є фундаментом для майбутніх трансформацій в Україні на основі нових орієнтирів, програм і проектів.

У рамках забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні, державна регіональна політика повинна включати реалізацію ряду заходів, спрямованих на пошук засобів для поліпшення інфраструктурного розвитку територій та створення нової фінансової моделі для вкладення в довгострокові інноваційні проекти, з урахуванням критеріїв ESG та використання нових фінансових інструментів [4; 11]. Один з можливих спосо-

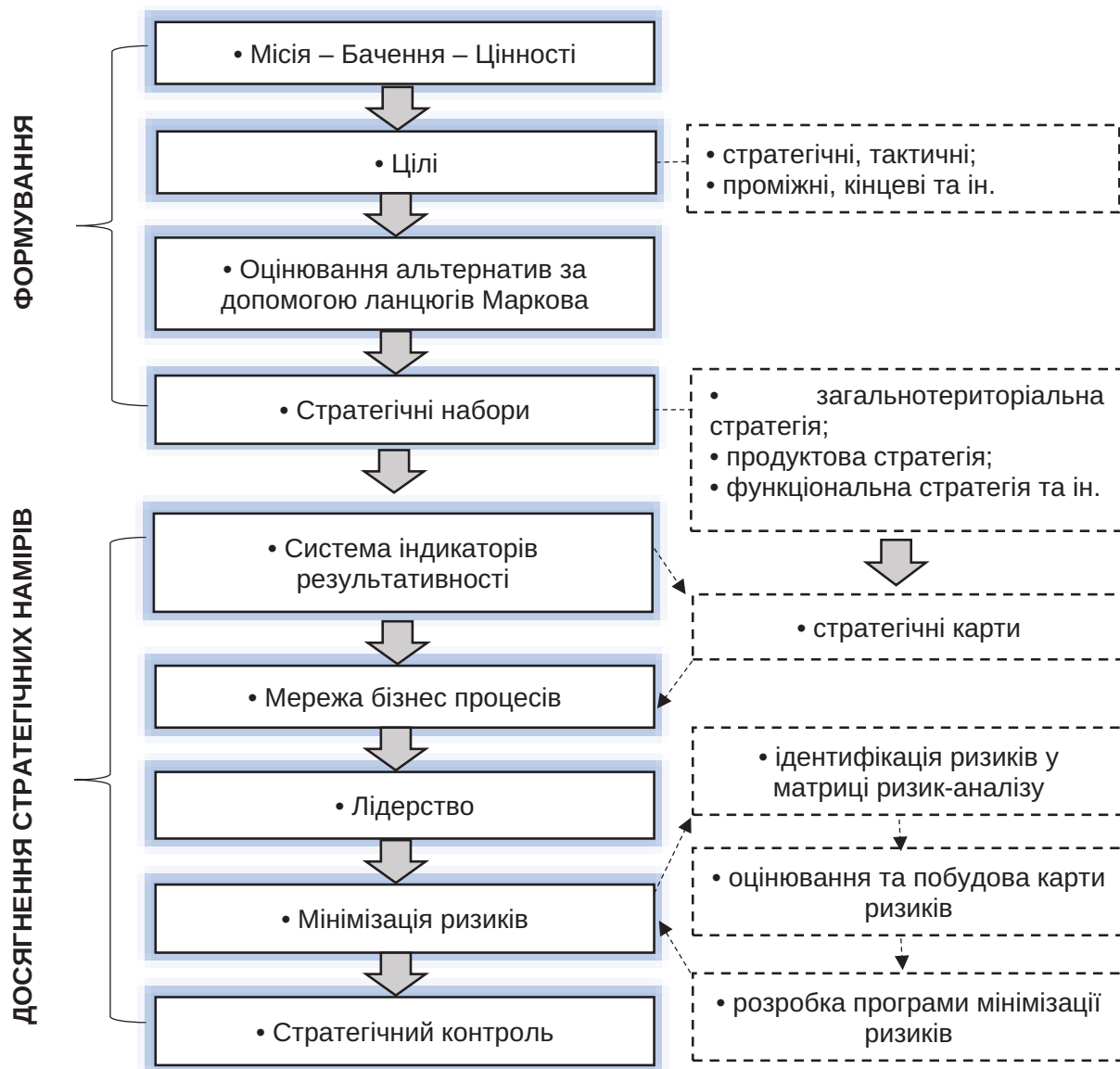

Рис. 4. Технологія досягнення стратегічних намірів територіальних громад

Джерело: сформовано та доповнено за результатами дослідження

бів забезпечення фінансової стійкості громад може бути реалізація експерименту на базі об'єднаної територіальної громади, спрямованого на фінансування за допомогою цифрових активів. Завдяки інноваційним технологіям громади стрімко розвиваються у сфері надання громадянам інформації [8]. Місцевий економічний розвиток стає можливим завдяки спільній діяльності громад. Це обумовлено проведенням заходів, програм і проєктів, виконання яких сприяє підвищенню конкурентоспроможності громади та покращенню економічної ситуації її середовища.

Висновки. Сучасна парадигма розвитку місцевої економіки ґрунтується на знаннях і інтелекту, об'єднуючи концепції «глобалізація – інновації – конкурентоспроможність

території». Основною метою економічного розвитку територіальних громад є кількісний приріст населення і багатства, створення якісно нових благ, цінностей та явищ. Стійкий розвиток стає можливим лише за умови економічного прогресу. Рівномірна увага до економічних, соціальних та екологічних аспектів забезпечує стійкість, баланс та повноту розвитку. Інноваційний прогрес виступає пріоритетом, двигуном і ресурсом змін, проте він повинен враховувати необхідні компроміси в громадах, забезпечуючи збалансований підхід між інтересами бізнесу, соціальним та екологічним розвитком у майбутньому.

Для досягнення інноваційних цілей розвитку, плани заходів повинні бути спрямовані на стимулювання економічного зростання та

підвищення конкурентоспроможності територіальної громади. Ці плани повинні включати інструменти, такі як заходи, програми та проекти, спрямовані на привертання інвестицій, підтримку підприємництва, стимулювання стартапів, підтримку існуючих підприємств, розвиток місцевих ринків, формування кластерів, створення промислово-інноваційних

або промислових науково-дослідних парків, функціонування бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів, фондів підтримки бізнесу, розбудову міжмуніципального співробітництва, встановлення державно-приватного партнерства, впровадження маркетингових стратегій для території, розвиток системи комунікацій та інші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурдяк М. І., Томашук І. В. Загальні аспекти застосування цифрових технологій у діяльності аграрних підприємств. *Управління змінами та інновації*. 2023. № 7. С. 12–18. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-2>
2. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с. URL: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf> (дата звернення: 29.10.2023).
3. Гончарук І. В., Томашук І. В. Вплив інноваційних процесів на підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 1. (63). С. 30–47. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-3
4. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
5. Гончаренко М. В. Механізми формування фінансових ресурсів територіальних громад в умовах децентралізації. 2017. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/apdu/2017-2/doc/2/03.pdf> (дата звернення: 14.12.2023).
6. Дарковіч А., Савісько М. Фактори стійкості громад під час війни. Дослідження впливу економіки, управління та залученості. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/17176> (дата звернення: 10.11.2023).
7. Зайченко В. В. Роль територіальних громад у забезпеченні розвитку інноваційно-інтегрованих структур в умовах децентралізації. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2018. Вип. 1 (34). С. 21–32.
8. Інноваційні громади. URL: <https://www.mnau.edu.ua/files/olimp/kon-gromadi/rez/28.pdf> (дата звернення: 15.12.2023).
9. Мокій А. І., Павліха Н. В., Науменко Н. С., Дацко О. І. Інституціональне забезпечення інноваційного розвитку територіальних громад України. *Регіональна економіка*. 2018. № 4. С. 17–27.
10. Олійник Д. І. Стратегічні основи інноваційного розвитку територіальних громад. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-03/111Oliynuk-6e86a.pdf> (дата звернення: 16.12.2023).
11. Олійник Д. І. Інноваційний розвиток територіальних громад в умовах четвертої технологічної революції: пріоритети та перспективи : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2018. 52 с.
12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/arhiv2022/7544-2000-2010.html> (дата звернення: 16.12.2023).
13. Tomashuk I. Features of formation and use of innovative potential of rural territories of Ukraine. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 46. Vol. 2. P. 27–42
14. Tomashuk I. V., Tomashuk I. O. Development of rural areas in the conditions of decentralization of power in Ukraine. *Annali d'Italia*. 2021. № 15. Vol. 1. P. 22–34.
15. Чикаренко І. А. Інноваційний розвиток територіальної громади. URL: http://e-pidruchniki.com/content/1182_Innovaciinii_rozvitok_teritorialnoi_gromadi.html (дата звернення: 14.11.2023).
16. Чикаренко І. А. Інноваційний розвиток територіальних громад як основа становлення економіки знань та інформаційного суспільства. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2016. № 2. С. 73–83.

REFERENCES:

1. Burdiak, M. I., & Tomashuk, I. V. (2023). Zahalni aspekty zastosuvannia tsyfrovyykh tekhnolohii u diialnosti ahrarnyykh pidpriemstv [General aspects of the application of digital technologies in the activities of agricultural enterprises]. *Upravlinnia zminamy ta innovatsii – Change management and innovation*, 7, 12–18. DOI: <https://doi.org/10.32782/CMI/2023-7-2> (in Ukrainian).

2. Vasylichenko, H., Parasiuk, I., & Yeremenko, N. (2015). Planuvannia rozvytku terytorialnykh hromad [Development planning of territorial communities]. *Navchalnyi posibnyk dlia posadovykh osib mistsevoho samovriadvannia – Training manual for local self-government officials*. Asotsiatsiia mist Ukrainy. K., TOV «PIDPRYIEMSTVO «VI EN EI», 256. Available at: <https://www.auc.org.ua/sites/default/files/library/1plangrweb.pdf> (in Ukrainian)
3. Honcharuk, I.V., & Tomashuk, I.V. (2023). Vplyv innovatsiinykh protsesiv na pidvyshchennia konkurentos-promozhnosti silskohospodarskykh pidpriemstv [The influence of innovative processes on increasing the competitiveness of agricultural enterprises]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics, finance, management: topical issues of science and practice*, 1 (63), 30–47. DOI: 10.37128/2411-4413-2023-1-3 (in Ukrainian)
4. Honcharuk, I. V., & Tomashuk, I. V. (2022). Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnenia [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]: *monohrafiia – monograph*. Vinnytsia: TOV «Tvory», 334. (in Ukrainian)
5. Honcharenko, M. V. (2017). Mekhanizmy formuvannia finansovykh resursiv terytorialnykh hromad v umovakh detsentralizatsii [Mechanisms of formation of financial resources of territorial communities in conditions of decentralization]. Available at: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/apdu/2017-2/doc/2/03.pdf> (in Ukrainian)
6. Darkovich, A., & Savisko, M. (2023). Faktory stiikosti hromad pid chas viiny [Factors of stability of communities during the war]. *Doslidzhennia vplyvu ekonomiky, upravlinnia ta zaluchenosti [Exploring the impact of economics, governance and engagement]*. Available at: <https://decentralization.gov.ua/news/17176> (in Ukrainian)
7. Zaichenko, V. V. (2018). Rol terytorialnykh hromad u zabezpechenni rozvytku innovatsiino-intehrovanykh struktur v umovakh detsentralizatsii [The role of territorial communities in ensuring the development of innovative integrated structures in conditions of decentralization]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky – Central Ukrainian scientific bulletin. Economic sciences*, 1 (34), 21–32. (in Ukrainian)
8. Innovatsiini hromady [Innovative communities]. Available at: <https://www.mnau.edu.ua/files/olimp/kon-gromadi/rez/28.pdf> (in Ukrainian)
9. Mokii A. I., Pavlikha, N. V., Naumenko, N. S., & Datsko, O. I. (2018). Instytutsionalne zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku terytorialnykh hromad Ukrainy [Institutional support for innovative development of territorial communities of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 4, 17–27. (in Ukrainian)
10. Oliinyk, D. I. (2019) Stratehichni osnovy innovatsiinoho rozvytku terytorialnykh hromad [Strategic foundations of innovative development of territorial communities]. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-03/111Oliinyk-6e86a.pdf> (in Ukrainian)
11. Oliinyk, D. I. (2018). Innovatsiinyi rozvytok terytorialnykh hromad v umovakh chetvertoi tekhnolohichnoi revoliutsii: priorityety ta perspektyvy [Innovative development of territorial communities in the conditions of the fourth technological revolution: priorities and prospects]: *analitichna dopovid – analytical report*. K. : NISD, 52. (in Ukrainian)
12. Ofitsiinyi sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Vinnytskii oblasti [Official website of the Main Department of Statistics in Vinnytsia Region]. Available at: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/index.php/statistical-information/arhiv2022/7544-2000-2010.html> (in Ukrainian).
13. Tomashuk, I. (2020). Features of formation and use of innovative potential of rural territories of Ukraine. *Slovak international scientific journal*, 46, 2, 27–42. (in English)
14. Tomashuk, I. V., & Tomashuk, I. O. (2021). Development of rural areas in the conditions of decentralization of power in Ukraine. *Annali d'Italia*, 15, 1, 22–34. (in English)
15. Chykarenko, I. A. Innovatsiinyi rozvytok terytorialnoi hromady [Innovative development of the territorial community]. Available at: http://e-pidruchniki.com/content/1182_Innovaciinii_rozvitok_teritorialnoi_gromadi.html (in Ukrainian)
16. Chykarenko, I. A. (2016). Innovatsiinyi rozvytok terytorialnykh hromad yak osnova stanovlennia ekonomiky znan ta informatsiinoho suspilstva [Innovative development of territorial communities as a basis for the formation of the knowledge economy and information society]. *Rehionalne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia – Regional management and local self-government*, 2, 73–83. (in Ukrainian)